

Yttrande över betänkandet Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner m.m. (SOU 2015:103)

(Ju2015/09589/L5)

Riksdagens ombudsmän (JO) har beretts tillfälle att lämna synpunkter på betänkandet *Ett utvidgat straffrättsligt skydd för transpersoner m.m.* (SOU 2015:103). Med anledning av de förslag som lämnas har jag följande synpunkter.

Utmönstring av begreppen ras och rasmässig i svensk lag

Utredaren föreslår att orden ras och rasmässig ersätts med uttrycket "föreställning om ras" i de bestämmelser i tryckfrihetsförordningen, brottsbalken, utlänningslagen och lagen om straff för folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser där orden förekommer. Jag är positiv till förslaget och anser att det valda ersättningsuttrycket är en elegant lösning. Det signalerar avståndstagande från begreppet ras i den mening det tidigare har använts i lagstiftningen samtidigt som det även fortsättningsvis är tydligt vilket handlande som bestämmelserna är avsedda att träffa.

I övrigt har jag i den här delen synpunkter på förslaget att ta bort begreppet nationalitet i ett par av de lagar som varit föremål för överväganden av utredningen.

Enligt nuvarande lydelse av 6 § 2 lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom kan en framställning om verkställighet av europeisk brottmålsdom avslås om det finns grundad anledning antaga att domen föranletts eller den däri bestämda påföljden skärpts av hänsyn till ras, religion, nationalitet eller politisk åsikt. Enligt 8 § 4 lagen (1976:19) om internationellt samarbete rörande lagföring för brott får en framställning om överförande av lagföring avslås om det finns grundad anledning antaga att framställningen har föranletts av hänsyn till ras, religion, nationalitet eller politisk åsikt.

Utredaren föreslår att termerna ras och nationalitet tas bort i dessa bestämmelser och ersätts med begreppet etnisk tillhörighet i den betydelse som begreppet har i diskrimineringslagen. Som skäl för att termen nationalitet ska tas bort som avslagsgrund anför utredaren att nationalitet inbegrips i etnisk tillhörighet. Med

etnisk tillhörighet avses enligt 5 § diskrimineringslagen nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Med ”annat liknande förhållande” avses bl.a. ogrundade föreställningar om ras, och med nationellt ursprung avses att personer har samma nationstillhörighet (se prop. 2007/08:95 s. 496-497).

I den engelskspråkiga lydelsen av de internationella rättsakter som ligger till grund för de nu aktuella bestämmelserna anges att en stat får avslå framställning ”*where the requested State considers that there are substantial grounds for believing that the sentence was brought about or aggravated by considerations of race, religion, nationality or political opinion*” (art. 6 c) i europeiska konventionen den 28 maj 1970 om brottmålsdoms internationella rättsverkningar) respektive ”*if [the requested State] considers that there are substantial grounds for believing that the request for proceedings was motivated by considerations of race, religion, nationality or political opinion*” (art. 11 e) i europeiska konventionen den 15 maj 1972 om överförande av lagföring i brottmål).

Europarådets kommission mot rasism och intolerans har anfört att diskriminerings-skyddet i grundlagen förutom bl.a. nationellt ursprung måste omfatta även nationalitet (CRI[2012]46, par. 11). Jag delar den uppfattning som kommissionen får anses ha gett uttryck för, nämligen att nationellt ursprung och nationalitet kan ha skilda betydelser.

En persons nationalitet i betydelsen medborgare i ett visst land kan förändras med tiden och kan därmed komma att skilja sig från personens nationella ursprung. Denna skillnad innebär att det kan få praktisk betydelse om begreppet nationalitet utmönstras i de ovan nämnda lagarna. Ett exempel kan illustrera detta. En man med nationalitet och etniskt ursprung i landet A får sedermera en stark koppling till landet B och blir medborgare där. Om han skulle dömas av domstol i ett konventionsanslutet land på grund av sin nationalitet i förhållande till landet B skulle domen omfattas av den nuvarande avslagsgrunden ”hänsyn till nationalitet”. Med den föreslagna lydelsen är detta, åtminstone språkligt, inte lika tydligt. Straffet har inte påverkats av hänsyn till personens nationella ursprung, som måste anses vara i landet A. Ett hänsynstagande till annan nationalitet än den ursprungliga skulle möjligen kunna anses omfattat av ”annat liknande förhållande”, men en sådan tolkning är svår att förena med grundbegreppet etnisk tillhörighet.

Jag anser sammantaget att det finns skäl att göra en närmare analys av hur begreppen etnisk tillhörighet, nationellt ursprung och ”annat liknande förhållande” förhåller sig till begreppet nationalitet innan man tar bort det sistnämnda begreppet som avslagsgrund i de nu aktuella lagarna.

Termen könsöverskridande identitet eller uttryck i befintlig lagstiftning

Jag har inga invändningar mot förslaget i denna del. Den gränsdragnings-problematik som kan uppkomma mellan diskrimineringsgrunderna kön respektive

könsidentitet eller könsuttryck är i detta sammanhang av underordnad betydelse eftersom båda grunderna omfattas av bestämmelserna.

Ökat straffrättsligt skydd för transpersoner

Utredaren har beträffande transpersoner grundligt redogjort för sina överväganden i fråga om behovet av kriminalisering samt avvägningen mellan det behovet och intresset av en vidsträckt tryck- och yttrandefrihet. Jag instämmer i de slutsatser som redovisas i dessa frågor och välkomnar förslaget till ökat straffrättsligt skydd för transpersoner.


Utredaren föreslår att skyddet för transpersoner ska åstadkommas genom att begreppet könsidentitet eller könsuttryck används i bl.a. bestämmelserna om hets mot folkgrupp och olaga diskriminering. Genom detta uttryck kommer, som också utredaren konstaterar, det straffbelagda området att omfatta också sådana brott när de riktas mot cis-personer (personer vars juridiska och biologiska kön stämmer överens och alltid har stämt överens med vederbörandes könsidentitet och könsuttryck, se s. 171 i betänkandet) på grund av deras könsidentitet eller könsuttryck. Vad som straffbeläggs i den här delen är enligt min mening alltför oklart. Det finns inte någon beskrivning i betänkandet av vilka slag av uttalanden eller andra gärningar som skulle komma att omfattas av det straffbelagda området och inte heller vilka slags gärningar som inte skulle omfattas. Gränsdragningen mellan det enligt utredningen straffria handlande som riktas mot könstillhörighet respektive det straffbara handlande som riktas mot könsidentitet eller könsuttryck är ett exempel på de oklarheter förslaget innebär.

Min bedömning är vidare att utredaren underskattar de praktiska konsekvenserna av dessa oklarheter när det gäller vad som i praktiken kan komma att bli föremål för anmälan och lagföring.

Jag är mot denna bakgrund mycket tveksam till om de föreslagna ändringarna uppfyller de krav på tydlighet och förutsägbarhet som måste ställas på straffbestämmelser. Under alla förhållanden är det en brist att betänkandet inte innehåller några överväganden i fråga om behovet av kriminalisering och inskränkning av tryck- och yttrandefriheten när det gäller kränkande agerande som riktas mot cis-personer. Svårigheter att finna en godtagbar formulering som uppfyller kravet på förutsägbarhet samtidigt som den omfattar just transpersoner är inte i sig ett skäl för att utvidga det straffbelagda området till att omfatta även sådant handlande som riktas mot andra.



Cecilia Renfors



Per-Ola Cullin
föredragande